

În aşezarea fortificată romană şi bizantină *Dinogetia* (Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea), au continuat cercetările stratigrafice în sectorul D, zonă în care nivelurile de locuire bizantine fuseseră deja îndepărtate prin săpăturile mai vechi; s-au înlăturat ciţiva martori erodaţi din extremitatea de N a sectorului A, recuperându-se materialele bizantine şi înregistrându-se unele situaţii legate de locuirea din sec. X—XII (pentru sectorul D, Alexandru Barnea, de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, responsabilul şantierului; pentru sectorul A, Ion Vasiliu, de la Muzeul Deltei Dunării din Tulcea. Consultanţ ştiinţific, prof. Ion Barnea). În cele ce urmează prezentăm pe scurt cercetările din sectorul D şi rezultatele acestora, precum şi concluzii mai importante decurgând de aici şi din rezultatele campaniilor precedente¹.

Reluându-se cercetarea întreruptă în campania din 1981, am continuat îndepărtarea treptată, pe straturi, a matorului dintre S2 şi S3 în porţiunea de la edificiul D.1, strada principală, şi pînă la edificiul D.2 inclusiv (fig. 1). S-a clarificat cu acest prilej poziţia exactă a edificiilor D.1 şi D.2 şi faptul că în acest punct strada principală se intersectează cu stradela E—V care ducea către poarta mică de V a fortificaţiei romano-bizantine. În zona degajării, stratul de arsură din sec. VI e.n. (a. 559) era mai consistent în interiorul încăperilor decît pe căile de circulaţie adiacente: cca 0,40 pînă la chiar 0,60 m grosime, faţă de cca 0,20—0,30 m. Curăţindu-se strada principală pe o lungime de cca 2 m, s-a constatat existenţa pe nivelul de călcare corespunzător incendiului a mai multe fragmente de țigle de la acoperişul construcţiei dinspre V

(D.2), fragmente de lemnărie arsă, piroane de fier, fragmente ceramice diverse, de amfore etc. Din loc în loc, stînga era acoperită de un strat subţire de lut, iar de o parte şi de alta, strada era pavată cu pietre mărunte şi cioburi prinse cu lut şi mortar slab. În porţiunea cuprinsă între matorul de pămînt E—V dintre sectoarele B şi D (cruţat de la începuturile cercetărilor de la *Dinogetia* pentru circulaţie şi vizitare) şi edificiul D.5, către N, strada principală are o pantă ascendentă pronunţată. Dealtfel, în acest segment de stradă, lung de aproape 10 m, unde stînga a rămas pînă aproape de nivelul de călcare din sec. IV e.n. sau chiar folosită de acesta şi vizibilă, acelaşi nivel, cu foarte puţine modificări, a fost călcat mai multă vreme decît în alte puncte. Modificările de nivel şi respectiv suprapunerile sînt tot mai accentuate către V, pe stradela care conduce spre poarta mică de V; în sens invers, către intersecţia cu strada principală şi ajungînd la stînga din mijlocul acesteia, straturile se subţiază astfel încît, în preajma stîncii, mai erau reperabile doar două niveluri cu depuneri de abia ciţiva centimetri. Ele aparţin, în mare, primelor etape mai importante ale vieţii cetăţii tîrzii şi sînt reprezentate printr-un strat de pietricele şi cioburi fixate cu puţin mortar, suprapus de un altul de lut cu puţine cioburi şi pietricele. Ambele straturi însumează în porţiunea centrală a străzii principale unde stînga iese la suprafaţă, între 2 şi 4—5 cm. De remarcat că, între materialele arheologice, în special ceramice, reperabile în stratul inferior, există şi unele databile în sec. II şi III e.n. Cele două straturi erau suprapuse parţial de un al treilea, cu pietre şi dărîmături (cca 10—25 cm grosime), situaţia fiind asemănătoare cu aceea deja expusă într-un raport anterior² şi probînd utilizarea aceluiaşi căi de circulaţie şi în sec. V—VI e.n. Deasupra nivelului de călcare al străzii principale databil în sec. VI se afla un strat de arsură (grosimea cca 20 cm) destul de mult deranjat de intervenţiile din epoca medievală timpurie şi nivelat împreună cu alte dărîmături la începutul aceleiaşi epoci.

¹ Rapoarte sau studii anterioare ale subsemnatului: *Dinogetia I*, nepublicat şi II, în *Materiale*, 13, 1979, p. 205—206; III, în *Peuce* 9, 1984, p. 339—346 şi 698—700; *Limes III*, 1983, Stuttgart, 1986, p. 447—450. În ultimele două, şi bibliografia anterioară mai importantă. Dată fiind întîrzierea cu care apare prezentul raport şi expunerea unor situaţii sau concluzii în ultimele două lucrări citate, vom cuprinde în textul de faţă în special detalii asupra cărora anterior am insistat mai puţin, dar care sînt, toale, semnificative pentru contextul dat. De văzut, în legătură cu săpături — de la *Dinogetia* din anii 1981—1988, dar şi cu toate cercetările membrilor Institutului de Arheologie din Bucureşti şi ale colaboratorilor lor din acelaşi răstimp, cronică alcătuită de subsemnatul în *SCIVA*, 40, 1989, 3, p. 295—313.

² Al. Barnea, *Materiale*, 13, 1979, p. 206.

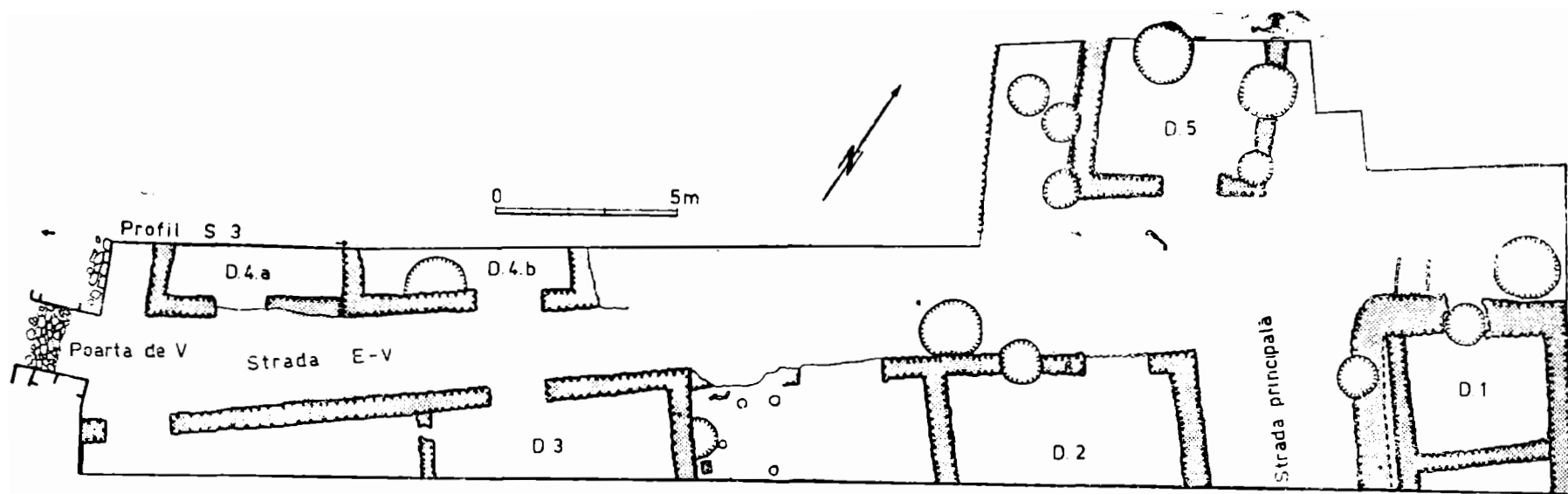
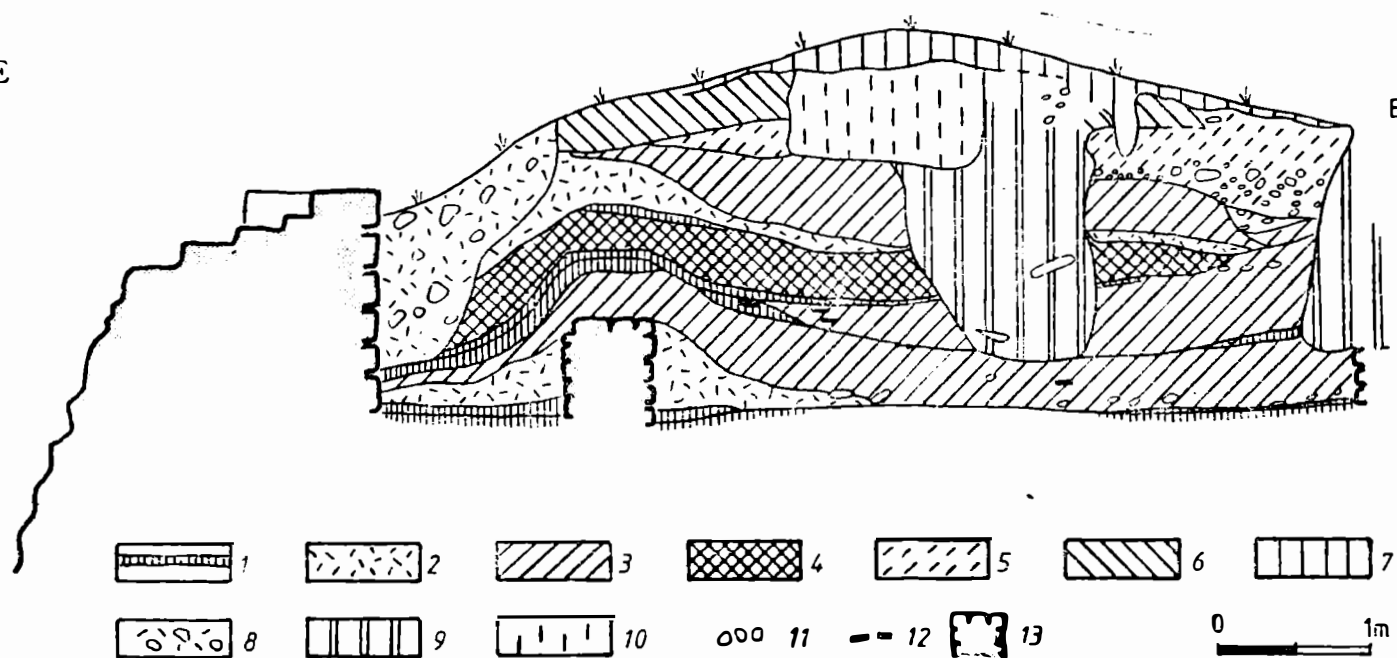

Fig. 1. Planul zonei de S-V a sectorului D.

E

Fig. 2. Profilul de N al extremității de V a S3. Legenda: 1 podele de lut; 2 dărîmături; 3 lut (scurs sau adus); 4 strat de incendiu; 5 pămînt galben-cenușiu cu materiale medievale timpurii; 6 pămînt cenușiu cu materiale medievale timpurii; 7 pămînt vegetal; 8 dărîmături cu pietre; 9 pămînt cenușiu, umplutură a gropilor medievale din primul nivel; 10 umplutură asemănătoare din al doilea nivel medieval timpuriu; 11 pietre; 12 cărămizi, țigle; 13 ziduri cu mortar.

Zidurile construcțiilor D.1 și D.2 care flanchează strada principală până la intersecție sînt lucrate, în partea conservată de cca 0,30 — 0,50 m înălțime, din pietre de șist legate cu mortar cu puține pietricele și sfărîmături ceramice. Distanța dintre ziduri și deci lățimea străzii în acest punct este de cca 4,15 m și s-a păstrat astfel chiar pînă în cursul sec. VI, cînd construcțiile erau deja modificate și nivelul de călcare mai ridicat. Prin înlăturarea matorului rămas pe o lungime cuprinsă între D.1 și intrarea D.2, dezvelită cu acest prilej și spre N, s-a constatat că, între penultimul și ultimul nivel ferm de locuire roman tirziu, există o diferență de cotă de cca 0,15—0,17 m.

În zona intersecției căilor de circulație pînă aici descrisă, se cuvine să menționăm și cîteva alte descoperiri semnificative: fragmente mici de *terra sigillata* și de boluri timpurii cuprinse în pavajul subțire din sec. IV, fragmente mărunte de vase de sticlă ș.a. În stradela E—V, în fața intrării în D.2 și în imediata apropiere, în stratul de arsură din sec. VI e.n., au apărut fragmente numeroase de amfore, opaite fragmentare piriforme, un medalion din pastă sticloasă ars și mult distrus în incendiu, de formă ovală (3,5 × 2,8 cm), un tipar din piatră spart, de formă (prin spargerea din vechime) pentagonală (cca 7,6 × 6 × 3 × 5,5 × 3,7 cm și 3 cm grosime), pentru turnarea a două forme de cercei: globulari și romboïdali (patru și respectiv două negative se păstrează pe fața recuperată a tiparului; fig. 3).

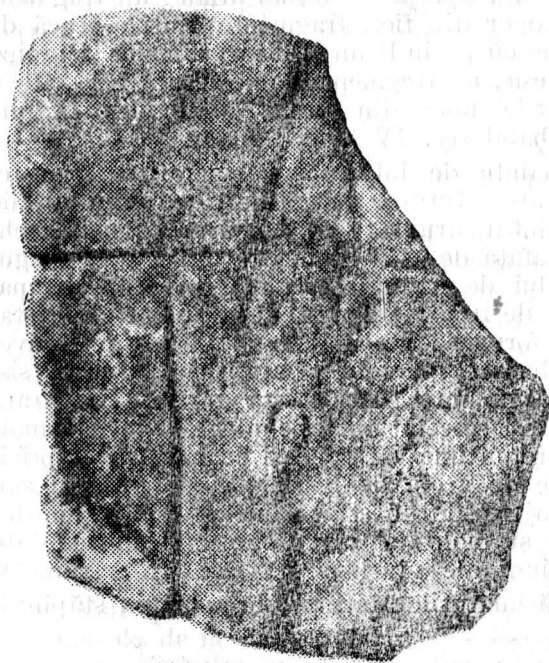

Fig. 3. Tipar din piatră pentru cercei.

În același mediu s-a descoperit și un capitel mic din marmură albă zaharocasă care, la origine, făcea corp comun cu o colonetă (fig. 4). Capitelul prezintă schematic forma unui capitel corintic; legătura cu coloneta se făcea printr-un

Fig. 4. Capitel din marmură.

tor care s-a păstrat parțial. Pe cele patru fețe ale capitelului era sculptată primitiv cîte o cruce cu capetele lățite. Crucile se imbină între ele la muchiile rotunjite și curbate. Abacul rectangular are în centru un mic orificiu punctiform, mai curînd de lucru decît pentru fixare. Dimensiuni: i. păstrată, cca 13 cm; d. probabil al colonetei, cca 7 cm; i. torului ieșit cu cca 1 cm peste r. colonetei, cca 1,6 cm; i. coșului decorat, cca 7 cm; i. abacului, cca 3 cm; latura abacului, cca 10 cm. Un capitel foarte asemănător ca formă, decor și dimensiuni a fost descoperit tot la Dinogetia, împreună cu o parte din colonetă, în încăperea XI din sectorul A, în același strat de incendiu datat pentru prima dată atunci în anul 559. S-a presupus că piesa va fi provenit de la basilica paleocreștină a așezării³ și, pînă la alte probe sau cercetări, aceeași proveniență este de atribuit și piesei analoge descoperite în 1982.

O suprafață deschisă la N de S3, de cca 8 × 4,50 m, care cuprindea și șase gropi din epoca medievală timpurie deja înregistrate parțial de predecesori în zona bordeielor nr. 151—152⁴, a dat prilejul cunoașterii mai bune a organizării urbane tirzii la N de intersecția

³ I. Barnea, *Dacia*, N. S., 10, 1966, p. 257 și fig. 15, 3—4; idem, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Cité del Vaticano, 1977, p. 211—212 și fig. 76, 2.

⁴ *Dinogetia, I. Așezarea feudală timpurie de la Biserica Garbă, București*, 1967, fig. 5; I. Barnea, *Dinogetia*, București, 1969, p. 40—41, fig. 9.

străzii principale cu stradela E—V. Aici, strada principală se bifurcă spre N în două stradele cu aceeași direcție, lăsând, excentric față de intersecția, o construcție de zid alungită (N—S; deplasată spre V), cu intrarea dinspre S. Construcția, numită D.5, a fost degajată pe o lungime de cca 3,20 m spre N și are o lățime de 4,15 m, cu intrarea largă de 1,65 m. Zidurile ei, din pietre legate cu mortar cu var, nisip, pietricele și foarte puține sfărâmaturi de cărămidă, erau groase de cca 0,70 m și se păstrau, de la nivelul de călcare de la sfârșitul sec. IV e.n., pe o înălțime de cca 1 m spre V, iar spre E erau distruse pe alocuri până la stîncă de gropile unor bordeie din sec. XI—XII. Stratul de arsură de la începutul celei de-a doua jumătăți a sec. VI măsurat în încăperea cca 0,50 m. Din acest strat s-au recuperat, pe lângă numeroase fragmente ceramice romane tirzii, și fragmente de vase lucrate cu mina, cel mai probabil slave, cu deosebire în porțiunea dinspre N a încăperii, unde erau sesizabile și urmele unei podele subțiri acoperind stratul pomenit. Alte numeroase fragmente de vase romane tirzii (unele parțial integrele) au apărut și la baza arsurii. Tot acolo, între alte descoperiri, este de menționat o greutate din gresie albicioasă foarte friabilă, în formă de prismă triunghiulară echilaterală avînd colțurile rotunjite, cu l. de 6 cm, latura de cîte 21 cm și cu baza (prin modul utilizării) la una din laturile dreptunghiulare. Colțul opus acestei laturi este prevăzut cu un orificiu de atîrnare perpendicular pe fețele triunghiulare, iar pe una din acestea este incizată adine și destul de neglijent o cruce cu brațele aproximativ egale (cca 6×6 cm) și cu capetele bifurcate (lățite). Este un tip de cruce care, formal, reia în acest chip mai ales datorită manierei de execuție prin incizie, un model relativ frecvent în epocă și anume tocmai acela de cruce cu extremitățile brațelor lățite. Nu întîmplător, tipul amintit se găsește și la începutul inscripției lui Gerontios de pe brațul balanței de bronz de la Dinogetia datînd din aceeași vreme, adică sec. VI⁵. Analogii apropiate există și pe opaițe, pe ceramica stampată contemporană ș.a.⁶. Greutatea (pondul) măsoară cca 4800 g, ceea ce ar apropia-o de valoarea a cca 15 *librae*, în măsura datelor destul de sărace de care dispunem⁷. Prezența

în sine a acestui pond, precum și descoperirea pe podeaua de lut din aceeași încăpere a numeroase boabe de griu carbonizate duc la ipoteza firească privind rolul respectivului edificiu în viața economică din sec. VI a Dinogetiei.

În încăperea D.4. b, între zidul de S și profil, am întîlnit același strat gros de arsură, acumulat în cantitate mai mare în apropierea intrării, cu deosebire la cca 1 m V de aceasta. Acolo, în conținutul obișnuit de chirpic ars, se aflau și cărămizi din același material aproape întregi ($36 \times 13 \times 9$ cm) și un fragment de placă din marmură. Între presupunerea existenței în acest colț de încăpere a resturilor unei mici instalații de încălzire și gospodărești sau numai a simplei dărîmături din suprastructura zidurilor, am optat pentru a doua soluție, întrucît a fost imposibil de recuperat, în celălalt sens, vreo formă cit de cît semnificativă.

S-a încheiat curățirea porțiunii de stradă dintre D.3 și D.4 și la E de D.4.b de stratul de arsură și dărîmături din sec. VI care, în ultimul punct menționat, atîngea grosimea de 0,60 m. În acest mediu am recuperat, între altele, un opaiț piriform fragmentar, prins chiar în podeaua de lut a stradelei. Are ansa lamelară, iar pe disc o cruce cu brațe inegale și capetele lățite dispusă în spațiul dinspre rostrum (acesta din urmă spart și pierdut) și decor simplu radial pe cele două laturi ale discului, înconjurat de o parte și de alta de cîte un vrej simplu, terminat la ambele capete cu cîte o volută (lungimea totală a opaițului, cca 12 cm). Opaițul purta urme de vopsea galbenă. În imediata apropiere se mai aflau: un fragment de topor din fier, fragmente dintr-o teacă de bronz cu puțin lemn și nituri din fier și bronz, o gresie, un fragment de clește din fier, cîteva monede mici din bronz greu identificabile (probabil sec. IV—V și V) ș.a.

Înainte de intreruperea lucrărilor și înregistrarea tuturor situațiilor, s-a curățat de pămîntul aruncat din săpăturile mai vechi suprafața de la N de poarta de V, de-a lungul zidului de incintă, paralel cu acesta pe mai mult de 10 m, îndepărtîndu-se și stratul vegetal (de formație recentă) pînă la ultimul nivel de locuire reperabil. Datorită săpăturilor sistematice anterioare, acesta din urmă se arată a fi fost cercetat aproape integral și este urmat, în profunzime variabilă și cu intreruperi pricinuite de gropi de bordeie și de provizii sau menajere, de un strat albicios-cenușiu cuprinzînd și moloz și care reprezintă în realitate porțiuni ale nivelării din sec. X a ruinelor și dărîmăturilor întîlnite la reluarea stăpînirii

⁵ Gh. Ștefan, SCIV, 1, 1950, 2, p. 152—162 = IGLR, nr. 247.

⁶ I. Barnea, *Artă creștină în România*, I, București, 1979, p. 242—243, fig. 3.

⁷ Piatra este puțin ciobită, iar cîntărirea ei s-a efectuat la Dinogetia, la baza noastră de lingă cetate, cu un instrument contemporan mai puțin sigur. Pe de altă parte, datele la care am făcut aluzie sînt și ele destul de nesigure și uneori chiar contradictorii. Dacă ar fi să măsurăm după *libra* tirzie de 309,866 g de la Magnesia/Meander (și zona orientală de influență este de avut în vedere la Dinogetia), 15 asemenea unități ar însemna 4648 g. Totuși, *libra* de 327,45 g (comod apreciată în numeroase studii la 330 g), ar putea fi mai apro-

piată de adevăr, ceea ce, în cazul pondului nostru ar însemna, pentru 15 *librae*, o greutate probabil inițială a piesei noastre de 4911,75 g. Pentru valorile informative susmenționate, K. Pink, *Römische und Byzantinische Gewichte in Österreichischen Sammlungen*, Viena, 1938, col. 11—12, unde se expun și dificultățile documentației, precum și col. 91, nr. 52.

bizantine la Dinogetia. S-a pregătit astfel o parte din terenul pentru cercetarea în campaniile următoare în suprafață, pe casete, a unei arii de cca 30 m E—V × 20 m N—S, situate la N de stradela E—V. Această schimbare a modalității de cercetare a devenit posibilă mai ales în urma efectuării și înregistrării secțiunilor S2 și S3. Dintre acestea, porțiunea dinspre V a S3 a oferit, cu profilul ei dinspre N (fig. 2), situația stratigrafică cea mai explicită pentru cronologia din această zonă a fortificației romane tirzii și, în parte, și bizantine⁸.

În urma cercetărilor abia enunțate care s-au adăugat celor din ultimii ani, s-a obținut, după cum am mai arătat, o situație cronologică mai bine documentată pe care, firește, nu am considerat-o și nu o socotim nici acum definitivă, ci susceptibilă de îmbunătățiri și nuanțări prin cercetările viitoare planificate în fortificație. Ordinea fazelor deja stabilite în stadiul actual al cercetărilor rămâne în ansamblu cea expusă mai jos, pe scurt.

I. De la începutul epocii Dominatului, până la sfârșitul domniei lui Valens (378); sint de notat aici, potrivit observațiilor din D.4.a și din stradela E—V, două etape între care limita este de fixat, potrivit descoperirilor, în deceniul al patrulea al sec. IV.

II. Sfârșitul sec. IV — sfârșitul sec. V; această fază este, după cum am constatat în aria secționării străzii principale și porții de V, divizibilă, respectivele etape putând fi numite II A și II B. Limita dintre acestea este de situat nu cu mult înaintea jumătății sec. V.

III. Epoca Anastasius — Iustinian, până la distrugerea din anul 559.

IV. Ultimele patru decenii ale sec. VI, până cel mult la începutul celui următor.

V. Epoca stăpînirii bizantine din sec. X—XII, asupra căreia nu ne propunem să ne oprim în chip special.

Situația de mai sus se bazează atît pe descoperirile mai vechi, cît și pe cercetările de detaliu ale subsemnatului din ultimii cîțiva ani, la care s-au adăugat și rezultatele ultimei campanii, împreună cu analiza unor materiale descoperite în zonă.

Astfel, pentru prima fază propusă, în încăperea parțial surprinsă în S3 și numită D.4.a, am putut remarca (v. profilul de la fig. 2) două niveluri de folosire efectivă a acesteia — și probabil a edificiului — până după jumătatea sec. IV, limita cronologică între ele fiind încă dificil de stabilit exact, în lipsa unor date mai sigure. Este probabil ca această limită, dată fiind moneda de la Constantius al II-lea descoperită pe al doilea nivel, să se situeze chiar

în timpul lui Constantin cel Mare, o reparație evidentă a clădirii intervenind cel mai probabil chiar către sfîrșitul domniei acestuia. Se distinge așadar, în prima fază deja propusă, două niveluri succesive clare, încheiate — faptul rămîne o certitudine și este verificat și în alte puncte — cu distrugerea de la sfîrșitul domniei lui Valens.

Se constată ulterior o abandonare temporară și o locuire firavă, după care s-a întreprins o nivelare masivă cu dărîmături de pietre, chirpici și moloz, grosimea stratului respectiv variînd între 0,30 — 0,50 pînă la 1 m. Acest aspect se verifică atît pe strada E—V pînă la poarta mică de V, cît și în apropierea porții, la edificiile D.3 și D.4 aflate de o parte și de alta a străzii. Deosebirea este că, în timp ce edificiul D.3, situat la S, a fost refăcut și utilizat în continuare, D.4.a a fost complet abandonat sub dărîmături și chirpicul nears scurs, iar la începutul sec. V a fost nivelat, astfel că lingă incintă a rămas un spațiu liber, suprainălțat. Aceași suprainălțare, detabilă cel mai probabil în timpul lui Theodosius al II-lea se înregistrează și la stradela E—V, începînd chiar de la intersecția cu strada principală. Descoperirile monetare asigură pînă acum tocmai această datare și servesc încadrării în a doua fază propusă a respectivelor nivelări și refaceri. Acestea au urmat unei distrugerii a locuirii dintre sfîrșitul sec. IV și începutul celui de al V-lea, locuire care a funcționat în condiții mult mai modeste decît cele din faza anterioară, după cum am observat prin cercetările din 1982, adăugate celor din anii precedenți.

A treia fază, numită de noi mai sus „epoca Anastasius — Iustinian”, debutează printr-o altă nivelare, a doua ca importanță în cursul epocii Dominatului după cea de la Theodosius al II-lea, remarcată în 1981 lingă poarta de V, la încăperea D.4.a deja defăectată și la D.3, unde în 1982, am constatat că acest edificiu se repara din nou la sfîrșitul sec. V sau începutul celui următor. Tot în ultima campanie am remarcat renivelarea străzii E—V și folosirea ei în continuare ca acces către D.3 și incintă. Utilizarea nivelului corespunzător acestui strat de nivelare a fost întreruptă de incendiul din anul 559, reconfirmat și în ultima campanie prin existența unui strat gros de cca 0,30 — 0,50 m, format din dărîmături de chirpic ars, pietre și moloz. Cercetările din 1982 arată încă o dată că avem de-a face cu o fază unitară.

Peste stratul de incendiu, se confirmă din nou reluarea la scurtă vreme a locuirii din a patra fază arătată mai sus, printr-un strat subțire și ușor nivelat, care, din nou, nu pare să înregistreze în cele câteva puncte verificate în sector, un final violent. Dealtfel, așa cum am putut observa pe profilul de N al S3, etapa cuprinsă între părăsirea — aparent treptat-

⁸ Profil executat și înregistrat în campaniile din 1981 — 1982 și prezentat mai pe larg de noi în Peuce 9, 1984, p. 341. Prin urmare, nu vom mai relua aici descrierile din articolul citat.

tă — a aşezării, cel mai târziu la începutul sec. VII (fără elemente mai sigure de datare în afara celor relative), şi revenirea bizantină din sec. X, este marcată de dărîmarea incintei tocmai peste nivelul amintit.

În a cincea şi ultima fază importantă (sec. X — XII), aria de lingă incintă şi mai departe pînă în dreptul intersecţiei dintre strada E-V şi strada principală a fost din nou nivelată cu dărîmăturile şi ruinele întîlnite, cu ocazia reocupării fortăreţei în timpul lui Tzimiskes, după care locuirea bizantină s-a dezvoltat pe această nivelare. În ea, pe lingă numeroasele bordeie deja cercetate împreună cu anexele lor, au fost tăiate foarte multe gropi pentru provizii şi resturi menajere, în acelaşi timp sau succesiv. Cazul a două gropi succesive apare înregistrat chiar pe profilul de N al S3, corespunzînd cu două din etapele deja studiate ale stăpînirii bizantine la Dinogetia.

Cu nuanţările aduse de ultimele cercetări şi cu precizările obţinute în 1982, propunerea de cronologie pe care o reluăm în această formă în prezentul raport pentru o aşezare fortificată de pe limesul dunărean de importanţa Dinogetiei reprezintă de fapt, credem, trecearea necesară la o calitate nouă, pe care este astăzi în măsură să ne-o ofere acumularea în timp şi volum rezultată în urma cercetărilor sistematice de aici, mai vechi şi mai noi. Adăugînd rezultatele cercetărilor din alte aşezări dobrogene valorificate prin publicare în ultimii ani, concluziile de acum de la Dinogetia înlesnesc, împreună cu celelalte, o reexaminare mai atentă şi o reluare a cronologiei fortificaţiilor de la Dunărea de Jos începînd chiar cu primele vestigii ale dominaţiei romane, pînă la căderea limesului şi la restaurarea lui temporară de către bizantini. Am reluat de altfel de curînd, în afara prezentului raport, această chestiune mai pe larg⁹, considerînd-o ca pe o contribuţie la crearea unui limbaj comun de referinţă, nu doar posibil dar şi foarte util în viitor şi, se înţelege, supus ameliorărilor şi nuanţărilor pe măsura acumulării descoperirilor.

DINOGETIA IV, DÉP. DE TULCEA

RÉSUMÉ

On a continué les recherches dans le secteur D de la fortification romaine du Bas Empire (Al. Barnea, de l'Institut d'Archéologie de Bucarest, responsable des recherches de

Dinogetia) et dans le secteur A, pour une série de découvertes byzantines des Xe—XIIe s. (I. Vasiliu, du Musée du Delta du Danube de Tulcea). Le présent rapport concerne les résultats des fouilles du secteur D, en reprenant seulement l'essentiel des données déjà publiées (v.n.) et en insistant plutôt sur quelques détails inédits.

En continuant de dégager la zone comprise entre les extrémités orientales des sections S2 et S3, on a complété le plan de l'intersection de la rue principale avec la rue E—O menant vers la petite porte de l'Ouest (fig. 1). À remarquer, parmi es autres découvertes, des fragments de *terra sigillata* (I^e s.) fixés dans le pavement du IVe s. de la rue principale, une moule en pierre pour des boucles d'oreille (VIe s. fig. 3), un petit chapiteau en marbre (VIe s. : fig. 4) — les deux dernières pièces trouvées dans la couche d'incendie datant de l'année 559. À l'intérieur de la construction D. 5, dans la partie supérieure de la même couche, on a découvert des tessons des pots de faïence barbare, travaillés à la main (slaves) et, à la base de la couche, un poids en pierre avec une croix incisée en pesant autour de 15 *librae*, objet qui donne une idée à propos du rôle de cet édifice central dans la vie économique de la forteresse au VIe s. Autres découvertes, à la base de la même couche, dans la petite rue E—O, près des maisons D.3 et D.4 : lampe chrétienne en terre cuite, fragments des outils en fer et des objets en bronze, quelques petites monnaies en bronze difficilement à identifier etc.

À la suite des recherches archéologiques des dernières années, celles de l'an 1982 y comprises, on peut établir cet ordre des phases (v. aussi fig. 2, avec le profil le plus concluant de la section S3) : I. dès le commencement de l'époque du Dominat jusqu'à la fin du règne de Valens (a. 378) ; à noter deux étapes de cet intervalle dont la limite commune est à fixer dans la quatrième décennie du IVe s. ; II. fin du IVe s. — fin du Ve s. de n.è. ; cet intervalle est divisible aussi en deux sous-phases dont la limite doit se trouver avant la moitié du Ve s. ; III. époque Anastase-Justinien jusqu'à la destruction de l'an 559 ; IV. les quatre dernières décennies du VIe s. jusqu'au commencement du VIIe s. ; V. l'époque byzantine des X—XIIe s., avec ses étapes déjà établies et qui ne fait pas l'objet spécial du présent rapport.

Cette chronologie relative représente un état des recherches s'ajoutant aux autres résultats obtenus de quelques autres fortifications contemporaines du Bas-Danube, au but d'en obtenir, au moins pour cette région, un schéma commun de plus en plus clair et, bien entendu, mieux corroboré avec les sources historiques.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le plan de la zone du Sud-Ouest du secteur D.

Fig. 2. Le profil Nord de l'extrémité Ouest de la S3. Légende : 1 niveaux de terre glaise ; 2 débris ; 3 terre glaise (écoulée ou apportée) ; 4. couche d'incendie ; 5 terre jaunâtre aux vestiges moyenâgeux ; 6 terre grise aux vestiges moyenâgeux ; 7 terre végétale ; 8 débris avec des pierres ; 9 terre grise remplissant des fosses moyenâgeuses du premier niveau ; 10 remplissage semblable du deuxième niveau de la même époque ; 11 pierres ; 12 briques, tuiles ; 13 muraille au mortier.

Fig. 3. Moule pour des boucles d'oreille.

Fig. 4. Chapiteau en marbre.

⁹ Al. Barnea, *op. cit.*, p. 339—346 şi 698—700.